

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERĐİŐİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 73 Ekim 2020 & Volume: 13 Issue: 73 October 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

MÜCEDDİDİYE TARİKATI'NDA MURÂKABELER: ŞEYH BAHÂUDDİN TÂHÂ EL-İMADÎ'NİN MİN HÂC ADLI ESERİ BAĞLAMINDA MURÂQABAH IN MUJADDADIYYA CULT: IN THE CONTEXT OF SHEIK BAHÂUDDÎN TÂHÂ EL- İMADÎ'S WORK TITLED MINHÂC

Ferzende İDİZ*

Öz

Gözetlemek, korumak, kontrol etmek gibi manalara gelen Arapça bir kelime olan murâkabe, Tasavvufî ıstılahta, kulun yüce rabbinin her an kendisinin hâlini bildiğini ve gördüğünü bilmesidir. Murâkabe, sâlikin içine dönmesi, dikkatini nefsi ve kalbi üzerinde yoğunlaştırması, gönlünden ve zihninden geçen her şeyi kontrol etmesi, daha sonra da kendini Hakk'a vererek derin düşüncelere dalması, ondan başka her şeyi unutmaya çalışmasıdır.

Müceddidiye öncesi Nakşibendilikte murâkabe olmakla beraber sistematik olarak belirli yerlerde belirli mertebelere bağlı bir murâkabe şekli yoktur. Aslında Müceddidiye'nin kurucusu olan İmâm Rabbânî de sistematik bir murâkabe şeklinden bahsetmemiştir. Murâkabeleri sistematik hale getiren ilk sūfînin Mazhar Cân-ı Cânân ve ondan sonra gelen Müceddidiye şeyhleri olduğu tahmin edilmektedir. Bunlardan birisi de Kuzey Irak'ta yaşamış ve 1918 yılında vefât etmiş olan Şeyh Tâhâ İmâdî olmuştur. Âlim ve mutasavvıf bir şahsiyet olan Nakşibendi şeyhlerinden Şeyh Tâhâ, birçok eser yazmış ancak bunlardan elimizde bulunan *Minhâc* adlı eseri dışında günümüze ulaşan olmamıştır. Yazma olan bu eserde müellif, tasavvufun farklı birçok konusunu anlatmakla birlikte eserin önemli bir kısmını murâkabeler konusuna ayırmıştır. O da murâkabeleri sistematik bir şekilde ve seyr mertebeleriyle birlikte anlatmaktadır.

Bu makâlede, Şeyh Tâhâ İmâdî'nin Minhâc adlı eseri bağlamında murâkabeler konusu işlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Murâkabe, Müceddidiye, Seyr, İmâdî, Mertebe.

Abstract

Muraqabah which is an Arabic word for observing, protecting, controlling is for the subject to know that the God knows and sees every state of him all the time. Muraqabah is performed with the follower's turning inward, focusing his attention on his nafs and heart, controlling everything in his soul and mind, devoting themselves to the God and musing on deep thoughts, forgetting everything other than the God.

Before Mujaddadiyya, Naqshbandi did not include a way of muraqabah which systematically depends on certain levels and includes being in murqaba. In fact, Imam Rabbani who is the founder of Mujaddadiyya did not mention a systematic type of muraqabah. It is presumed that the first Sufi to systematize muraqabah was MazharCân-ıCânân and the following sheiks of Mujaddadiyya. One of them was Sheik Tâhâİmâdî who lived in Northern Iraq and died in 1918. Sheik Tâhâ who was a scholar and Sufi, and one of the Naqshbandi sheiks wrote many works but *Minhâc* which we address in this study is the only to reach the present day. In this manuscript, the author explains many different issues about Sufism and focuses on muraqabah in a significant part of the manuscript. He explains muraqabah systematically with its levels.

This article deals with muraqabah in the context of Minhâc by Sheik Tâhâ İmâdî.

Keywords: Muraqabah, Mujaddadiyya, Seyr, İmâdî, Levels.

* Doç. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000-0001-9860-4192, f.idiz65@gmail.com.

Giriş

Şeyh Bahâuddîn Tâhâ el-İmâdî (öl. 1337/1918), 1258/1842 (es-Selefi-ed-Dûskî, 1429/2008, III, 1170; İdiz, 2017, 16) veya 1259/1843 (el-Abbâsî, 1388/1969, 180) yılında Mâî/Mâye adlı köyde doğmuştur. Babası, aynı zamanda yörede tanınan âlimlerden birisi olan Molla Abdurrahman el-Mâî'dir. İlk tahsilini babası Abdurrahman ve amcası Molla Kasım'dan almış olan İmâdî, daha sonra bölgede bulunan önemli âlimlerden ders almıştır. Böylece ilim tahsilini tamamlamış olan Tâhâ el-İmâdî, Molla Abdullah Ömerî'den ilim icâzeti almıştır. Ardından Mâî Medresesi'nde müderrislik yapmış ve birçok talebe yetiştirmiştir. Memleketi Pervarî'de kâdılık görevinde de bulunmuştur (Bâdî, 2012, 51; es-Selefi-ed-Dûskî, III, 1170; Molla Abdullah, 1436/2015, II, 5; İdiz, 2017, 16).

Bölgede hakim olan geleneğe uygun olarak Tâhâ el-İmâdî de zâhir ilimlerinin yanı sıra, öğrendikleriyle amel etme anlamına gelen bâtın ilimlerini de tahsil etme yoluna gitmiştir. Bu amaçla Nakşibendiyye Tarikatı'na intisap ederek Şeyh Muhammed Nakşibendî'den tarikat icâzeti alarak onun halifesi olmuştur. (el-Abbâsî, 1388/1969, 152; el-Azâvî, 1998, 90; Bâdî, 2011, 51).

Hayatını ilim ve irşâda adanmış olan Tâhâ el-İmâdî, birçok talebe yetiştirmekle beraber çok sayıda eser de yazmıştır. Ancak bu eserleri çoğu, birinci dünya savaşı şartları ve daha sonra bölgede kurulan yeni devlet rejimlerinin getirdikleri yasak ve baskılar nedeniyle bize ulaşamamıştır. Bunlardan sadece bir tanesi, 2012 yılında Hakkârî'nin Dağgöl mahallesindeki Şeref Ağa Camii'nde bulunan ve Şeyh Selim Seven Efendi'ye ait olan kitaplar arasında tespit ettiğimiz "Mînhâc" adlı eseridir. El yazması bu eserin tek nüshâsının bizde bulunan bu nüshâ olduğunu tahmin ediyoruz. Bu bakımdan ayrıca önemli olan eser, ihtiva ettiği tasavvufî konular bakımından da ayrıca zengin, detaylı ve doyurucudur. Eserin müellifi ve içeriği hakkında daha önce yazdığımız bir makalede¹ detaylıca bilgi verdiğimiz için, burada ayrıca detaya girmeyecek ve kendisine kısaca değinmekle yetineceğiz.

Müellifimiz, eserde tasavvufun önde gelen konularından olan zikir, ittihâd ve hulûl, şathiyat, vahdet-i vücûd, vahdet-i Şuhûd, keramet, velâyet, on makâm ve râbita gibi konulara değinmekle beraber, murâkabeler konusunu da detaylıca anlatmaktadır.²

Murâkabe, Nakşibendilik ve onun devamı olan Müceddîdilik'te önemli yere sahiptir. Nakşibendiyye Tarikatında belirlenmiş belli başlı zikirlerden sonra sâlikin, murâkabe makâmına geçtiği ifade edilir (Tosun, 2006, XXXII, 342). Dolayısıyla ism-i zât ve nefiy isbât zikirlerinden sonra belli âyet ve kavramların derinlemesine tefekküründen ibaret olan murâkabeler devresine geçilir. Murâkabe, feyzin Allah'ın zâtından sâlikin letâifine gelişini beklemek ve düşünmektir (Tosun, XXXII, 342). Böyle olmakla beraber murâkabeler, seyr u sülûk mertebeleriyle de ilişkilidir. Zira her mertebede tefekkür edilecek olan hususlar farklılaşmaktadır. Müceddidiyye-i Nakşibendiyye'nin kurucusu olan İmâm Rabbanî, Seyr u Sülûk mertebelerini anlatmışsa da, bunu farklı mektûblarda ve dağınık olarak anlattığı için onları toplamak zor olmaktadır. Ancak onun müridlerinden olan Mîr Muhammed Numân, *Risâle-i sülûk* adlı eserinde manevî yolculuğun aşamalarını sistematik ve özet bir biçimde yazmıştır. Yine Muhammed Bakır Lâhûrî (öl. 1109/1698) İmâm Rabbanî ile oğlu Muhammed Masûm'un Mektuplarında dağınık halde anlatılmış olan mertebeleri, sıralarına göre dizmek suretiyle *Kenzu'l-hidâyat* isimli kitabında anlatmıştır. Daha sonra gelen Müceddidiyye mensupları da seyr u sülûk anlatan derli toplu eserler yazmışlardır (Tosun, 2016, 70). Bu geleneğin, daha sonra gelenler tarafında önemsendiği ve sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.

Şeyh Tâhâ İmâdî de bahsettiğimiz kitabında bu geleneği sürdürmüş ve seyr u sülûk mertebelerine göre yapılan murâkabeleri ve bunun nasıl yapılacağını gayet anlaşılır bir dil ve sırayla anlatmıştır. Bu anlamda yüz küsur yıl önce yazılmış olan bir eserden murâkabeler konusunu dikkatlere sunmak, meraklıyla buluşturmak önem arz etmektedir.

1. Murâkabeler ve Mertebeleri

Gözetlemek, korumak, kontrol etmek gibi manalara gelen Arapça bir kelime olan murâkabe, (İbn Manzûr, ts., I, 424). Tasavvufî istilahta, kulan yüce rabbinin her an kendisinin hâlini bildiğini ve gördüğünü bilmesidir (Kuşeyrî, 1416/1995, 189). Murâkabe, sâlikin içine dönmesi, dikkatini nefsi ve kalbi üzerinde yoğunlaştırması, gönlünden ve zihninden geçen her şeyi kontrol etmesi, daha sonra da kendini Hakk'a vererek derin düşüncelere dalması, ondan başka her şeyi unutmamasıyla gerçekleşir" (Uludağ, 2006, XXXI, 204).

¹ Bkz. İdiz, "Şeyh Bahâuddîn Tâhâ el-İmâdî ve Mînhâc adlı Eseri".

² Bkz. Şeyh Bahâuddîn Tâhâ el-İmâdî *Mînhâcu makâsidi'l-ibrâr ve mi'râcu mevâridi'l-ahyâr*, (Nüshâsının kopyası bizde mevcuttur).

Nakşibendiyye Tarikatı'na intisap eden kimseye şeyhi tarafından her gün icrâ etmesi gereken zikirler öğretilir. Genel anlamda zikrin hafî (gizli) olması esastır. Öncelikle "İsm-i Zât" (Allah) zikriyle başlanır. Mürîd, mürşîdinin tavsiyesiyle bu zikri günde bin veya birkaç bin defa çeker. Bu zikir esnasında mürîd, letâif-i hamse (kalb, rûh, sır, hafî ve ahfâ) üzerinde yoğunlaşır. Kalbe yönelik olarak başlanılan zikir, sırasıyla rûh, sır, hafî ve ahfâ latifeleriyle zikre devam eder. En son iki kaş arasında olduğu kabul edilen nefsin de zikre katılması sağlandıktan sonra tüm beden zikre katılmış olur ki buna "Zikr-i Sultânî" denir. Ardından nefîy ispât (La ilâhe illallah) zikrine geçilir. Bu zikirden maksat, letâifi fenâ hâline ulaştırmaktır. Letâif, fenâ hâline ulaşınca arş'ın üzerinde olduğu kabul edilen asıllarına ulaşmış, sâlikin de böylece imkân dâiresinden manen yükselerek "Velâyet-i suğra" mertebesine ulaştığı kabul edilir. Bunda sonra sâlik zikrini burada sürdürür. Sâlik, bu zikri de tamamladıktan sonra murâkabelere geçer (Tosun, 2006, XXXII, 342).

Özellikle Nakşibendiyye Tarikatı'nda murâkabelerin önemli bir yeri vardır. Ancak Nakşibendiyye'de "ahadiyet murâkabesi" ile başlayan murâkabe, Velâyet-i Kübrâ'da son bulmaktadır (Kehya, 2018, 64).

Bu makâmdan sonra gelen ve aşağıda anlatılacak olan murâkabeler, İmâm Rabbânî ve takipçileri tarafından geliştirilmiştir (el-Kâzânî, 2008, 554). Müceddidîyye'nin kurucusu İmâm Rabbânî, murâkabeler hakkında fazla bilgi vermemişse de daha sonraki Müceddidîler bunu sistemleştirmişlerdir. Bunları sistematize eden ilk kişinin Mazhar Cân-ı Cânân (öl. 1195/1781) olması muhtemeldir (Tosun, 2016, 78). Böylece Nakşibendiyye'de, "Ahadiyet murâkabesi" ile başlayıp, "letâif", "maiyet", "akrabiyet", ve "muhabbet" murâkabeleri şeklinde devam eden murâkabelere Müceddidîler, "Zâhir ve bâtın isimlerin murâkabeleri", "Kemâlât-ı Nübuvve", "Kemâlât-ı Risâle", "Kemâlât-ı ulu'l-azm", "Hakâik-i İlahiyye" ve "Hakâik-i Enbiyâ" murâkabelerini ilave etmişlerdir (Kehya, 2018, 55-74).

Kendisi Nakşibendiyye-i Hâlidîyye kolundan olan Müellifimizin de Müceddidîlerin bu sistemini devam ettirdiği söylenebilir. Şu farkla ki müellifimiz; "Ahadiyet Murâkabesini" "Letâif murâkabesinden sonra anlatmakta ve ayrıca bunlara son murâkabe olarak "Nihayet mertebesi Murâkabesi"ni ilave etmektedir. Ona göre "Velâyet-i Kübrâ Murâkabesi"nin sonuna kadar olan murâkabeler, zâhir ismin; ondan sonra "Velâyet-i Ulyâ" derecesine kadar olanlar ise bâtın ismin murâkabeleridir (Şeyh Tâhâ, Yzm, 37b; aynı eser, 34a-53a; Ayrıca bkz. el-Kâzânî, 2008, 555). Böyle olmakla beraber, bu konuda farklı uygulamalar da mevcuttur. Bazıları, latifeleri zikirler kısmında anlatıp, murâkabelere dahil etmezken, bazıları murâkabenin zikirle beraber yapılmasını, bazıları da zikirsiz yapılmasını uygun görmüştür (Şeyh Tâhâ, Yzm. 34a). Müellifimiz ise, latifeleri murâkabeler kısmına dahil etmekte ve murâkabelerin zikirle birlikte yapılmasının daha faydalı olduğunu söylemektedir.

Genel anlamda Müceddidîler, seyr u süluk mertebelerini on yedi mertebeye ayırırlar. Bu mertebelerin her birisine ait murâkabe ve bu murâkabeyle ait tefekkür şekli vardır. Murâkabelere geçmeden önce Müceddidîlere göre seyr u süluk mertebelerini anlamak konuyu daha anlaşılır kılacaktır. Müceddidîlere göre genel anlamda Seyr u sülk mertebeleri özet olarak şu şekildedir:

1. İmkân dâiresi mertebesi
2. Velâyet-i suğra mertebesi
3. Velâyet-i kübrâ mertebesi
4. Velâyet-i ulyâ mertebesi. Son üç mertebeye "Velâyet-i Selâse" denir.
5. Kemâlât-ı nübuvve mertebesi
6. Kemâlât-ı risâlet mertebesi
7. Kemâlât-ı ulu'l-azm mertebesi. Bu üç kemâlâta da "Kemâlât-ı Selâse" denir.
8. Hakikat-ı İbrâhîmî Dâiresi
9. Hakikat-ı Mûsevî Dâiresi
10. Hakikat-ı Muhammedî Dâiresi
11. Hakikat-ı Ahmedî Dâiresi
12. Hubb-i Sırf-i Zâtî. Buna Taayyun-i Hubbî de denir. Bunlara da "Hakâik-i Enbiyâ" adı verilir.
13. Zât- Baht Dâiresi. Buradaki seyr, kademî değil nazarıdır.
14. Hakikat-ı Ka'be Dâiresi
15. Hakikat-ı Kur'ân Dâiresi
16. Hakikat-ı Salât Dâiresi. Bunlara da "Hakâik-i İlahiyye" adı verilir.
17. Ma'budiyyet- i Sırf Dâiresi. Burada da seyr, kademî değil nazarıdır (Tosun, 2016, 69-77).

Nakşibendiyye ulemâsı murâkabeyi, mürîdin seyr u sülukunda devam ederken geçirdiği merhaleler bağlamında kısımlandırma yoluna gitmektedir (Kehya, 2018, 55). Müellifimiz de (Şeyh Tâhâ İmâdî)

murâkbeleri seyr u sülûk mertebeleri bağlamında işlemektedir. Başka bir deyişle müellifimiz, her bir mertebede yapılacak olan murâkabeyi o mertebenin ismiyle ifade etmektedir. Yani müellifimiz, murâkabeleri anlatırken aynı zamanda isim vermeden kabul ettiği seyr u sülûk mertebelerini de vermektedir. Ancak müellifimizin ismini verdiği seyr u sülûk mertebeleri ile yukarıda verilen mertebeler arasında bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Dolayısıyla genel anlamda on yedi olarak kabul edilen seyr u sülûk mertebeleri, müellifimizin anlatımında yirmi beş mertebeye çıkmaktadır. Müellifimiz, murâkabe yapılacak olan mertebeleri sekiz kısma ayırmakta ve bunları da kendi içlerinde derecelendirmek suretiyle yirmi beş derecede aktarmaktadır. Dolayısıyla müellifimize göre her bir murâkabe, aynı zamanda bir seyr mertebesidir. Bu da özet olarak şu şekildedir:

1. İmkân Mertebesi: Burada letâif murâkabeleri vardır. Bu da kendi içinde Kalb, rûh, sır, hafî ve ahfâ murâkabeleri olmak üzere beş dereceye ayrılır ve her bir derecenin ayrı bir murâkabesi vardır.

2. Velâyet-i Suğrâ Mertebesi: Burada da “Ahadiyet ve Maiyet” murâkabeleri olmak üzere iki murâkabe vardır.

3. Velâyet-i Kübrâ Mertebesi: Burada da “Akrabiye ve yerleri farklı olan üç muhabbet” murâkabeleri olmak üzere dört derece ve bunlara ait dört murâkabe vardır.

4. Velâyet-i Ulyâ: Burada tek bir murâkabe bulunur.

5. Kemâlât-ı Nübuvvet Mertebesi: Burada da “Nübuvvet, Risâlet ve Ulu’l-azm” murâkabeleri olmak üzere üç murâkabe bulunur.

6. Hakâik-i İlâhiyye Mertebesi: Burada da “Hakikat-ı Ka’be, hakikat-ı Kur’ân-ı Mecîd, Hakikat-ı Salât ve Ma’bûdiyet-i Sırf” derecelerine ait dört murâkabe vardır.

7. Hakâik-i Enbiyâ Mertebesi: Burada Hakikat-ı İbrâhimîyye, Hakikat-ı Müseviyye, Hakikat-ı Hakâik (Muhammediyye) ve Hakikat-ı Ahmediyye olmak üzere dört hakikat murâkabesi bulunur.

8. Nihayet Mertebesi: Burada da “Hubb-i Sırf ve Lâ Taayyun (hazret-i İtlâk)” murâkabeleri olmak üzere iki murâkabe bulunur (Şeyh Tâhâ, *Yzm.* 34a-53a).

Bu özet bilgileri verdikten sonra şimdi müellifimizin sıralamasına göre murâkabeleri ele alıp işlemeye geçebiliriz.

2. Şeyh Bahâuddîn Tâhâ el-İmâdî'nin “Minhac” Adlı Eseri Bağlamında Murâkabeler

Yukarıda da belirtildiği gibi müellifimiz murâkabeleri sekiz mertebede ve bunları da kendi içlerinde derecelendirmek suretiyle yirmi beş dereceye çıkararak anlatmaktadır. Ona göre belli zikirleri aşan sâlikin sırasıyla yapması gereken murâkabeler şunlardır:

2.1. Birinci Mertebe: Letâif Murâkabeleri

Bazı meşâyih, bu kısmı murâkabelere dahil etmez ve onu zikir kısmında anlatır. Ancak müellifimiz, letâif murâkabelerini murâkabelerin birinci mertebesi saymaktadır. Ona göre bu mertebede beş derece ve her bir dereceye ait şu beş murâkabe bulunmaktadır:

2.1.1. Kalb Latîfesi Murâkabesi

Kalb latîfesi murâkabesi, ilâhî fiillerin tecellisinden kaynaklanır. Bu da Hazreti Âdemiyetten gelir. Bu murâkabede sâlik, kalbini Nebîmiz Muhammed'in (s.a.v) kalbi mukabiline getirerek Habibullah Muhammed'in (s.a.v.) kalbinden, beşerin babası Âdem'in (a.s.) kalbine oradan meşayihe ve meşâyih vâsıtasıyla da kendi kalbine feyzin akmasını Allah'tan umud ederek tefekkür ve duâda bulunur. Bu latife ile gerçekleşen velâyete, “Velâyet-i Âdemiyye” denir (Şeyh Tâhâ, *Yzm.* 34a-b). Böylece fiilî tecellilere mazhar olan sâlik, diğer mahlûkattan ve kendisinden hasıl olan fiillerin hiçbir itibarının olmadığını her işte hakiki fâilin Allah olduğunu kavramış olur. Bu kimseye “Ademiyyü'l-meşreb” denir (Kehya, 2018, 58).

2.1.2. Rûh Latîfesi Murâkabesi

Bu makâm, subûtî sıfatların tezahürüdür. O da Nûhiyye ve İbrahimiyye hazeratındandır. Bu murâkabede sâlik; rûh latîfesi vasıtasıyla Muhammedî rûhun mukabilinde durmak sûretiyle küllî Muhammedî rûhtan akan subûtî sıfatların tecellisi olan füyûzatın, Nûh Neciyullah (a.s.) ile İbrahim Halilullah'ın (a.s.) rûhları ve kendi rûhu üzerine akmasını Allahtan dileyerek tefekkür eder. Bu durum, sâlik nefisini subûtî sıfatlarda yok edip, kendisinden hatta tüm mahlûkattan soyutlanıp, mahlûkatın tamamını Allah'a nispet edinceye kadar devam eder. Bu latifeyle gerçekleşen velâyete, “Velâyet-i İbrahimiyye” adı

verilir (Şeyh Tâhâ, *Yzm.*, 34b). Mazhar-ı Câmî Canân (öl.1195/1780) ve Abdullah Dehlevî'nin de (öl.1240/1824) mezkûr meşrebe mensup oldukları aktarılmıştır. Bu kimseye, "İbrâhîmiyyu'l-Meşreb" denir (Kehya, 2018, 58).

2.1.3. Sır Latifesi Murâkabeti

Bu basamak, İlâhî Zât şûnatından olup, Hazreti Museviyye'den gelir. Bu murâkabede sâlik; "sır" latifelerini Resûlullah'ın (s.a.v.) sırrının mukabilinde tutar ve Yüce Allah'tan, Resûlullah'ın (s.a.v.) sırrından Kelimullah Mûsâ'nın (a.s.) sırrına akan Zâtî Şuûnat nûrlarını, kendi sırrına da akıtmasını dileyerek tefekkür eder. Bu durum sâlik, Zâtî Şuûnat'ta fânî olup, kendi zâtını Yüce Allah'ın Zât'ında (şuhûdî olarak) yok etmeyi gerçekleştirinceye kadar devam eder. Bu latîfeye yükselmek suretiyle gerçekleşen velâyet, "Velâyet-i Mûseviyye" diye isimlendirilir (Şeyh Tâhâ, *Yzm.*, 34b). Bu maksadına ulaşan mürîde "Mûseviyyu'l-Meşreb" ismi verilir (Kehya, 2018, 58).

2.1.4. Hafî Latifesi Murâkabeti

Müellifimize göre bu murâkabe, selbî sıfatların tecellisi olup Hazreti İseviyye'dendir. Bu murâkabede sâlik; "hafî" latifelerini Resûlullah'ın (s.a.v.) hafîsi hizasına getirip Yüce Allah'tan, Mustafa'nın (s.a.v.) hafî latifelerinden, Rûhullah İsmâ'nın (a.s.) hafî latifelerine akıttığı selbî sıfat nûrlarından kendi hafîsine akıtmasını dileyerek tefekkür eder. Böylece sâlik, ilâhî selbî sıfatlarda fânî olup, Şanı Yüce Allah'ın birliğini ve tüm âlemlerden müstağni olduğunu anlayana kadar bu hâlde bekler. Bu latîfeyle gerçekleşen velâyete "Velâyet-i İseviyye" adı verilir (Şeyh Tâhâ, *Yzm.*, 34b-35a). Bu sâlike de "İseviyyu'l-Meşreb" denir (Kehya, 2018, 58).

2.1.5. Ahfâ Latifesi Murâkabeti

Bu, tüm şûnu cem eden şe'nden olup Hazreti Muhammediye'den gelir. Bu da sâlikin; "ahfâ" latifelerini, Muhammed Mustafa'nın (s.a.v.) "ahfâ" latifesi hizasında tutarak, Yüce Allah'tan, habibinin ahfâsına verdiği câmi şe'n füyûzâtının, meşâyih vasıtasıyla kendi ahfâ latifelerine de akıtmasını dileyerek beklemesi şeklinde olur. Sâlikin bekleyişi, kendisi İlâhî Câmî Şe'n'de fânî olup, meliku'l-kerîm olan Allah'ın ahlâkıyla ahlaklanana kadar devam eder. Bu makâmdan, velâyet derecesine yükselen kimseye "Muhammedî meşreb" denir ve bu kimsenin velâyeti, "Velâyet-i Muhammediyye"dir (Şeyh Tâhâ, *Yzm.*, 35a). Bazı Nakşibendiler, Letâîf murâkabelerini, Ahadiyet murâkabesinden sonra saymışlardır (Kehya, 2018, 55-58).

2.2. İkinci Mertebe: Velâyet-i Suğrâ Murâkabeleri

Müellifimize göre bu seyr mertebesinde iki murâkabe bulunur. Bunlar, "Ahadiyyet-i Sırfa" ile "Maiyet" murâkabeleridir.

2.2.1. Ahadiyyet-i Sırfa Murâkabeti

Bu mertebe imkân dâiresinde bulunur. İmkân dâiresi de halk (alt) âlemi ve emr (üst) âlemi olmak üzere ikiye ayrılır. Halk âlemi, yerden Arş'a kadar olan kısımdır. Emr âlemi ise latîfelerin asıllarının bulunduğu Arş'ın üstü olan kısımdır (Şeyh Tâhâ, vr. 35b). İkisinin ortasında Arş yer alır (Rabbânî, 1392/1972, I, 425). Bu murâkabede sâlik, kemâl sıfatlarla muttasıf ve noksan sıfatlardan münezze olan Hazreti Zât'a yönelip, ihsânı yüce olan bu Zât'tan kendisine feyz gelmesini dileyerek tefekkür eder (Şeyh Tâhâ, vr. 35b).

Bazı sûfiler, sâlik (söz konusu feyzi) zikirle beraber murâkabe etmelidir derken, bazıları da herhangi bir zikir olmadan bu feyzi bekler, demişlerdir. Müellifimize göre bunu münasib olan bir zikirle murâkabe etmesi sâlikin daha fazla yükselmesini sağlar. Sûfiler, imkân dâiresinin nihayete erdiğinin alâmeti; cemiyet ve huzûr hâlinin husûla gelmesi veya levnlerin (renklerin) görülmeye başlanmasıdır, demişlerdir. Müellifimiz; şeyhi olan İmâm Nuruddîn'in (k.s.): "Fenâ hâlinin alâmeti, sâlikin cesedinde normalden fazla bir büyüme, hatta müşâhede ve idraktan öte bir büyüme hissetmesidir. Öyle ki sâlik bazen cesedini yüksek dağlardan, semâdan veya imkân dâiresinin tamamından büyük görür" dediğini aktararak; "Ben bu alâmetle bazı mürîdlerde kalb fenâsının gerçekleştiği sonunca vardım ve bunu kendilerine anlattım" demiştir (Şeyh Tâhâ, vr. 35b).

2.2.2. Maiyet Murâkabeti

Velâyet-i Suğrâ mertebesinde bulunan ikinci murâkabe maiyet murâkabesidir. Müellifimize göre bu da, *وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ* “Her nerede olursanız o sizinle beraberdir” (Hadîd, 57/4) âyetinden mülhem olan murâkabedir.

“Bu murâkabe sâlik, keyfiyetsiz olarak Yüce Hakk’ın, Zâtî maiyet (beraberlik) olarak kendisi ve kâinata bulunan tüm zerrelere beraber olduğunu tefekkür eder. Bu makâmda feyzin menşei, kalb latifesidir. Feyzin menşeinin dört anasıyla (toprak, su, ateş, hava) beraber tüm letâif olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bu ikinci dâireye, esmâ ve sıfatların zıl (gölge) dâiresi denir. Tevhid-i vücûdî, istiğrak, gaybet, sevk, zevk gibi hâller burada tezâhür eder. Yine Allah dışında kalan her şeyi unutmak bu dâirede gerçekleşir. Bu dâirede sâlik, Allah dışındaki tüm alakalarından, taallukatı ister ilmî ister hubbî olsun hepsinden, soyutlanır. Bu seviyede sâlik, kadîm olanı hadîs olandan muhabbet ve ilmî olarak ayırır. Huzûr melekisinde derin kalb sahibi olur. Öyle ki, Nûh’un (a.s.) ömrünün kendisine ait olduğunu var sayarsak, (bu süre zarfında) kalbine Allah Taâlâ dışında asla hiç bir düşünce gelmez. Buna fenâu’l-kalb denir (Şeyh Tâhâ, vr. 36a).

Sâlikin seyri ise ilâhî fiillerin tecelliyatı olmuş olur. İşte bu makâmda manasını mülâhazayla beraber dille yapılan tehlîl (zikir) ile Allah’a yönelerek kalbe yapılan teveccühün büyük faydası vardır. Bu makâm için meşâyih, zikrin miktarını yirmi dört saat için beş bin olarak tayin etmişlerdir” (Şeyh Tâhâ, vr. 36a). Hicret esnasında Hz. Ebûbekir (r.a.) ile mağaraya sığınan Resûlullah’ın (s.a.v.) âyeti kerimede geçen maiyet murâkabesini Hz. Ebûbekir’e (r.a.) telkin ettiği naklolunmuştur (Kehya, 2018, 59).

2.3. Üçüncü Mertebe: Velâyet-i Kübrâ Murâkabeleri

Bu mertebe, Velâyet-i Kübrâ dâiresinde bulunur ve üç dâire ile bir kavstan (yay) ibarettir. Bunda da dört derece ve her bir dereceye ait bir murâkabe bulunur.

2.3.1. Akrabiyet (Yakınlık) Murâkabesi

Bu murâkabe, birinci dâirede bulunur ve Yüce Allah’ın şu sözünden mülhemdir: *وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْأَرْدِ* “Biz ona şah damarından daha yakınız” (Kaf, 50/16). Bu murâkabe, akrabiyet ve tevhid-i şuhûdî sırrı açılır. Bu dâirenin alt yarım kısmı, esmâ ve sıfatı barındırır. Üst yarım dâire ise zâtî şuhûnatı kapsar. Emr âlemine ait olan letâif-i hamsenin nihaî urûcu bu makâma kadardır. Dolayısıyla burada sâlik, keyfiyetsiz olarak kendisine rûh damarlarından daha yakın olan Zât’tan feyzin aktığını mülâhaza ederek beklemeye başlar. Burada feyzin akacağı yer, beş letâifle birlikte nefis latifesidir, menşei ise âyetten anlaşılan akrabiyettir (yakınlık) (Şeyh Tâhâ, vr. 36a).

Bu makâmda sâlik, şartlarına riayet ederek dil ve hayalde nefiy ispat zikrine devam ederek yükselir. Bu makâmın hâlleri; huzûr, teveccüh, urûc, nuzûl ve kalbte yer edindiği gibi cezbelere. Bu makâmda cezbelere, tedrici olarak tüm bedeni kaplar. Bu makâmda seyr, âfâkî ve enfûsî olan seyrin arkasında bulunur aynı zamanda burada fiiliyye, sıfâtiyye ve zâtîyye tecellileri gerçekleşir ve vehm saltanatından kurtuluş meydana gelir. Çünkü vehm ve hayalin nihayeti zıllın (gölgenin) de nihayetidir (Şeyh Tâhâ, vr. 36b; Kehya, 2018, 61).

Yukarıda da ifade edildiği gibi bu mertebe, Nakşibendilerin son makâm dedikleri yerdir. Bundan sonrasını İmâm Rabbânî ihdas etmiştir. Yani budan sonraki murâkabe ve mertebeler, Müceddidiyye’nin ilave ederek geliştirdiği hususlardır (el-Kâzânî, 2008, 554).

2.3.2. İkinci Dâirede Bulunan Muhabbet Murâkabesi

Bu da ikinci dâirede bulunur ve Yüce Allah’ın şu sözünden anlaşılan muhâbetten mülhemdir: *يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ* “O, onları sever, onlar da onu” (Maide, 5/54). Bu makâmda feyzin aktığı yer (kaynağı), nefis latifesidir. Dolayısıyla burada sâlik, nefsinin muhabbet dâiresi içerisinde mulâhaza eder. Ardından da esmâ ve sıfatların asıllarından muhâbet feyizlerinin nefisine akmasını beklemeye başlar. Aynı zamanda bu ikinci dâirenin menşei, Velâyet-i Kübrâ’dan olan birinci dâirenin aslıdır (Şeyh Tâhâ, vr. 36b; el-Kâzânî 2008, 554).

2.3.3. Üçüncü Dâirede Bulunan Muhabbet Murâkabesi

Bu makâm da aynı şekilde muhabbet murâkabesidir. Ancak bu, üçüncü dâiredendir. Bu murâkabe, mülâhaza, feyzin aktığı yer ve menşei bakımından birinci dâiredeki (akrabiyet) murâkabe gibidir (Şeyh Tâhâ, vr. 36b).

2.3.4. Yarım Dâirede Bulunan Muhabbet Murâkabesi

Bu merteye de aynı şekilde muhabbet murâkibesidir. Ancak bu, (Velâyet-i Kübrâ'da yer alan) kavsa (yarım dâirede) bulunur. Bu murâkabe de mülâhaza, feyzin menşei ve aktığı yer bakımından diğer kardeşleri gibidir. Velâyet-i Kübrâ'da bulunan kavsin menşei üçüncü dâirenin aslıdır. İşte bu üç asıl, Zât hazretinde bulunan itibarlardır ve aynı zamanda şuûn ve sıfatların asıllarıdır. Bu üç aslın kemâlâtının husûlu, Nefs-i Mutmainne'ye mahsûstur ve mekânda itmi'nân gerçekleşir. Burada göğüs genişler ve sâlik; gerçek İslâm ve şu âyetin icaplarıyla şereflenir: *رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا* "Rabbimiz! Ehli zâlim olan şu beldeden bizi çıkar" (Nisa, 4/75). Nefis, alışmış olduğu vatanından irtihal ederek masiyetlerin işlendiği yerden hicret eder ve sâlihlerin yanını, emr âleminin latifelerinin bulunduğu yeri seçer. Yine *خِيَارَكُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارَكُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فُقِهُوا* "Fakih olmaları kaydıyla sizin câhiliye dönemindeki hayırlılarınız, İslâm döneminde de hayırlılarınızdır" (İbn Hanbel, ts. XVI, 201) hadîsinin tasdik ettiği gibi nefis, emr âlemi latifelerinin reisi olur ve sadr tahtı üstünde karar kılar ve bu memleketlerin hakimi olarak burada yerleşir. Hakikatta bu taht, Velâyet-i Kübrâ mertebesinde bulunan tüm urûc makâmlarının üstündedir. Bu taht üzerinde yükselen kimse için, bâtının bâtına nüfûz edip nazar etme kuvveti vardır. Nefis, bu makâmda müntesiplerinden vazgeçip emanetleri ehline teslim ettiği, ölüme rıza gösterip ölmeden önce yokluğu kabul ettiği zaman, ilâhi inâyet, onu kerâmetleriyle cezb eder ve onu saltanat-ı uzma hilatı ve bereketiyle *فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا* "Rabbinin rahmetinin izlerine bak da ölüyken yeri nasıl dirilttiğini gör" (Rûm, 30/50) âyetinin işaret ettiği gibi, şereflendirir. Dolayısıyla artık güzel ahlâk onun yeşerttiği ve ürettiği şey; Hakk'a davet ise onun sıfatı olmuştur. *أُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا* "İşte bunlar, Allah'ın kötülüklerini iyiliğe çevirdiği kimselerdir. Allah gafur ve rahimdir" (Furkân, 25/70) âyetinde buyrulduğu gibi Allah, bu nefsin sahibinin daha önceki günah ve hatalarının affedicisi olur. Böylece bu nefis sahibi; kazânın hükmüne rızâ göstermek, Şer-i Şerif'in kendisini mükellef kıldığı şeyleri yapmak, Şeriat'ın emir ve nehiyelerine herhangi başka bir delile gerek kalmadan itaat etmek ve boyun eğmek suretiyle şükredici olarak rızâ makâmına yükselir. İşte bu makâmda; deliller bedihî hale gelir ve bu nefse Şanı Yüce Olan Allah'ın va'dlerine karşı yakın kuvveti verilir. Nefis, güneşte eriyen kar misali helak olup yok olur. O zaman "Tevhîd-i Şuhûdî" tezahur eder. Sâlikin enâniyeti sona erer. Öyle ki, Allah dışında hiçbir şeyde kâmil vücûd görmez. Neredeyse kendisi için "Ben" lafzını kullanmaz hâle gelir. Niyet ve arzuları hususunda nefsinin kınar. Tüm ibâdetlerinde kusur görür. Kötülük ve noksanlık dışında nefsinden bir şeyin sudur edebileceğini zannetmez. Böylece ahlakını süsler. Hasletlerini; kin, hased, makâm sevgisi ve kibir gibi tüm kötülüklerden tezkiye etmiş olur (Şeyh Tâhâ, vr. 37a; Ayrıca bkz. el-Kâzânî, 2008, 555).

Müellifimize göre nefsin fenâ bulmaya ve itminana başlaması, Velâyet-i Suğrâda başlar. Fakat kemâl bulması; Velâyet-i Kübrâ'nın husûla gelmesine, hatta esmâ, sıfat, şuûn ve itibarlar dâiresinin üstünde vuku bulan üç asıla bağlıdır. Çünkü Velâyet-i Kübrâ, bu üç aslın toplamından ibarettir (Şeyh Tâhâ, vr. 37b).

Yukarıda da ifade edildiği gibi bu mertebelerin sonu aynı zamanda ism-i zâhirde seyrin de sonudur. Bundan sonra "Velâyet-i Ulyâ" başlar ve artık seyr, ism-i bâtında devam eder (Şeyh Tâhâ, vr. 37a; el-Kâzânî, 2008, 555).

2.4. Dördüncü Merteye: Velâyet-i Ulyâ Murâkabeleri

Bu mertebede bir derece ve buna ait bir murâkabe bulunur. Bu murâkabe artık seyr, Allah'ın bâtın isminde gerçekleşir. Burada murâkabe; Bâtın ismiyle müsemma olan Zât'tan feyizlerin akmasını bekleme şeklinde olur. Burada sâlik, toprak hariç, diğer üç unsuru (hava, su ve ateş) kötü huylardan temizlemeye çalışır. Yükselme ise, her on, yirmi, elli veya yüz defa söylenen lisân zikrinden veya nâfile namazından sonra "Muhammedun resûlullah" kısmı da eklemek suretiyle yapılan lisânî zikre bağlıdır. Yani sâlik burada kıraat, kıyâm, rukû ve secdelerini uzun tutmak suretiyle nâfile namazları kılmak ve zikre devamla yükselir (el-Kâzânî, 2008, 555; Kehya, 2018, 65). Üç anasıra bağlı olarak huzûr, teveccüh, urûc ve nuzûlun gerçekleşmesi bu makâmda olur. Sâlik, meleu'l-a'lâ ile münasebeti burada bulur. Çoğu zaman melekleri görür ve bâtında acayip bir genişlik hisseder. Nûrlanmaya (bilgilenmeye) uygun olan esrârı idrak eder (Şeyh Tâhâ, vr. 38a).

Bu makâm, tüm velâyet makâmlarının üstündedir. Sâlikin ism-i zâhir ve ism-i bâtında seyri tamamen erdiği zaman, kendisine iki kanat verilir ve onlarla maksadına doğru uçar. O da sıfat, şuûn ve itibarlardan mücerred olan Zât-ı Baht'tır ki (böylece), Nübuvvet Kemâlâtında seyre başlar (Şeyh Tâhâ, vr. 38b).

2.5. Beşinci Merteye: Kemâlât-ı Nübuvvet Dâiresinde Bulunan Murâkabeler

Bu mertebede Kemâlât-ı Nübuvvet, Kemâlât-ı Risâlet ve Kemâlât-ı Ulu'l-azm olmak üzere üç derece ve bunlara bağlı üç murâkabe vardır.

2.5.1. Kemâlât-ı Nübuvvet Murâkabesi

Bu kamâlât, esmâ ve sıfat perdeleri olmaksızın, Zât tecellisinin devamından ibarettir. Bu murâkabe de sâlik, Nübuvvet Kemâlâtının menşei olan Zât'ı mülâhaza ederek ondan feyzin akmasını ister. Cihetsiz olarak huzûr, talepte bulunma zorluğu ile şevk endişesinin yok olması bu makâmda olur. Bu dereceye, hâl, makâm ve marifet gibi hususlar ulaşamaz. Bu nisbete oranla şuhûdi ve vücûdi tevhidlerden kaynaklanan marifetler geçersizdir. Bu makâmda hâsıl olan marifetler, enbiyânın (a.s.) şariatlarıdır ve ancak bu noktada Zât'ı, esmâ ve sıfatlardan ayırma söz konusudur. Çünkü her ne kadar sıfatlar Zât'an ayrı olmasa da, Zât'ın muhibbi, sıfatlarla ortaklığa râzı olmaz. Bu kemâlât, asli olarak enbiyâya ve bir de tabiiyet ve veraset yoluyla ümmetin bazı büyüklerine mahsûstur. Ancak bu durum, ümmetin söz konusu büyüklerinin enbiyâ ile müsavî olmaları anlamına gelmez. Bu yüce devlet de ona (Hz. Muhammed'e) tabiiyet ve onun bereketi sayesinde gerçekleşmektedir. Hatta beşerin havvâsı (seçkinleri), bu unsura sahip olmaları sebebiyle, meleklerin havvâsının üstünde bir mertebeye haiz olmuşlardır. Bu makâmdaki seyirden, velâyet kemâlâtının, hangi velâyet olursa olsun, nübuvvet kemâlâtının zilli (gölgesi) ve bu hakîkatin benzeri ve misali olduğu ortaya çıkmıştır. Yine bu seyrin zımında bir noktayı kat etmenin, tüm velâyet makâmlarından daha hayırlı olduğu anlaşılmıştır. Çünkü aralarındaki mukabiliyet nisbeti, sonlu olanın sonsuz olanla nisbeti gibidir (Şeyh Tâhâ, vr. 39a).

Müellifimiz, İmâm Rabbânî gibi, velâyetin nübuvvetten üstün olmadığını hatta Nebîde bulunan velâyetin yine o nebîde bulunan nübuvvetten daha üstün olduğunu söylemenin doğru olmadığını kanıtlamıştır. Zira ona göre velâyet, urûc mertebelerinde, Nübuvvet ise nüzûl (iniş) basamaklarında gerçekleşir. Dolayısıyla nübuvvetin bu basamaklarda velâyetin ise urûclarda gerçekleşmesi durumu, velâyetin nübuvvetten üstün olduğu vehmini doğurmaktadır. Zira nüzûl sahibi olan kimse, urûc makâmını daha tamamıyla kat etmeden önce, alt kısma bağlı olarak daima üst basamakları gözetletmektedir. Bu bekleyiş, halkı gözetlemesine mani olmaktadır. Nübuvvet sahibinin durumu bunun aksinedir. Çünkü o, urûc makâmını tamamıyla kat ettikten sonra hubûta (iniş) geçer ve tamamıyla halkı Hakk'a davete yönelir (Şeyh Tâhâ, *Minhâc*, vr. 39b).

2.5.2. Risâlet Dâiresi Murâkabesi

Bu mertebede sâlik, feyzi beklerken risâlet kemâlâtının menşei olan Zât-ı Baht'ı murâkabe eder. Bu murâkabe sahibi olan kimse, feyzin menşei ve ve aktığı yer hariç, nübuvvet kemâlâtı gibidir. Çünkü buradaki menşe', risâlet kemâlâtı menşedir. Öbüründe nübuvvet kemâlâtının menşedir. Feyzin akışı; hem burada hem de sâlik için hâsıl olan vahdaniyet heyeti (el-heyetu'l-vahdâniye) makâmlarının tümünde, on letâifin tezhibi (süslenmesi) ve tekmilinden sonra gerçekleşir. Vahdaniyet heyeti ise sâlikin geçen bütün makâmlarda emr ve halk âlemlerindeki on latifesinde yapmış olduğu tasfiye ve temizlemelerin neticesinde oluşan, yenice ortaya çıkan tek bir heyetin ismidir. Bundan sonraki derecelerin hepsinde feyzlerin geleceği yer, yine heyet-i vahdânîdir (el-Kâzânî, 2008, 556; Kehya, 2018, 69). Burada toprak unsuru vardır (Şeyh Tâhâ, vr. 40a).

2.5.3. Kemâlât-ı Ulu'l-azm Murâkabesi

Bu makâmda sâlik, ulu'l-azm kemâlâtının menşei olan Zât-ı Baht'ı tefekkür eder. Müellifimize göre bu kemâlâtta, hatta bunların arkasında bulunan yedi hakîkat ve diğerlerinde yükselme, namaz ve Kur'ân'a bağlıdır. Bundan sonra, yükselmenin sadece lutfu bağlı olduğu, amellerin etkili olmadığı bir makâm gelir. Bu üçüncü dâire, resûllerin ulu'l-azm olanlarına asli olarak, Allah'ın ümmetten seçtiği büyüklere tabiiyet yolu ile verilir. Daha sonra bu dâirenin üstünde bir kemâl gelir ki sâlik, burada lütuftan muhabbete yükselir. Burada yükselme, "muhabbet-i sırfa" (el-muhabbetu's-sırfa) bağlıdır. Ancak muhabbette de, "muhibbiyet" ve "mahbûbiyet" diye iki kemâl bulunur. Zâtî Muhibbiyet kemâlâtının zuhûru, asâleten Hazreti Kelîm Mûsâ'ya (a.s.) hastır. Zâtî Mahbûbiyet kemâlâtının zuhûru ise varlığın Efendisi Hz Muhammed'e (s.a.v.) hastır. Bu iki kemâlât, hiçbir ümmete nasip olmaz. O ancak tabiiyet yoluyla gerçekleşebilir (Şeyh Tâhâ, vr. 41b). Bundan sonra Hakîkatler murâkabesi gelir.

2.6. Altıncı Mertebe: Hakâik-i İlâhiyye (İlâhî Hakîkatler) Murâkabeleri

Bu mertebede Hakîkat-ı Ka'be, Hakîkat-ı Kur'ân ve Hakîkat-ı Salât denen üç ilâhî hakîkat ile Mabûdiyet-i Sırfa Dâiresi olmak üzere dört derece ve her bir dereceye ait bir murâkabe bulunmaktadır. Bu mertebede yükselme, lütufla gerçekleşir. Bunlarla, Kemâlât murâkabeleri arasında bir münasebetin bulunduğu ancak Kemâlât murâkabelerinde ortaya çıkmayan hâllerin burada zuhûr ettiği belirtilmiştir.

2.6.1. Hakîkat-ı Ka'be Murâkabesi

Bu makâm, İlâhî Zât'ın azamet ve kibriyâ ihtişamının zuhûrundan ibâret bulunan "Hakikat-ı Ka'be" dâiresinde yer alan murakâbedir. Bu murakâbede sâlik tüm mümkinâtın secdegahı ve Ka'be-i Rabbânî'nin menşei olan Zât-ı Baht'tan feyzin akışını tefekkür eder. Bu makâmda ârif, Hak Sübhân'ın azametini ve Şanı Yüce'nin kibriyâsını müşâhede eder. Bâtınını büyük bir heybet kaplar. Her ne zaman bu mertebeyi fenâ ve bekâ ile gerçekleştirirse, onun Zât'ını bu yüce şe'n ile muttasıf olarak bulur. Bazı ekâbir ve kemâl ehli rical için seyr ve temekkün, Enbiyâya (a.s.) bağlılık ile bu azamet bulutları içerisinde gerçekleşir. Yüce Allah onları sırlarının mahremi yapar. Bu yüce rütbe ve bu muâmele, emr ve halk âlemlerinden kaynaklanan "Vahdâniyet-i İnsaniyye Heyeti'ne" hastrır. Bununla beraber bu makâmda reis, toprak unsurudur (Şeyh Tâhâ, vr. 43a).

2.6.2. Kur'an-ı Mecid Hakikati (Hakikat-ı Kur'an) Murakabesi

Bu murakâbede sâlik, Hakikat-ı Kur'an-ı Mecid'in menşei olan ve benzeri olmayan (lâ misliyye) İlâhî Zât'ın vus'at (genişlik) mebdeinden feyzin akmasını tefekkür eder. Bu makâmda, Yüce Allah'ın kelâmının bâtını zuhûr eder. Sâlik Kur'an-ı Mecid'in esrarını anlar ve Sübhân Allah'ın kelâmının her bir harfinden kendisini kast edilen Ka'be'ye ulaştıran bir derya bulur. Kur'an okuduğu zaman dili, Şecere-i Müseviyye hâline gelir. Böylece sâlik, tüm bedenini kendisiyle Kur'an okuduğu dil gibi görür. Kur'an-ı Mecid nûrlarının inkişâf alâmeti ise, ârifin bâtında bir ağırlığın meydana gelmesidir. *إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا* "Doğrusu biz, sana, taşıması ağır bir söz vahyedeceğiz" (Müzemmil, 73/5) âyeti buna işaret etmektedir.

Bu mertebe, Hakikat-ı Ka'be-i Rabbânî diye tabir edilen Nûr-i sırf mertebesinin üstünde bulunur ve ondan daha üstündür. Çünkü Ka'be-i Muazzama, Kur'an-ı Mecid hükmü ile Mescûdiyet devleti imtiyazını elde eder. Yine o, bu şerefli rütbeye *لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَتَزَيَّلُ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ* "Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemez. O, hüküm ve hikmet sahibi, övülmeye lâyık olan Allah tarafından indirilmiştir" (Fussilet, 41/42) âyetinde buyurulduğu bâtılın kendisine yavaşamadığı Kitab'ın nassıyla ulaşır. Dolayısıyla Kur'an, onun (Hakikat-ı Ka'be'nin) imâmıdır. Kâ'be, bu mübîn imâma ilk tabi olan me'mündür (imâmâ tabi olan kimse). Bu mertebe, Vusat-ı lâ keyfiye-i Zâtiyye (Zât'ın keyfiyetsiz genişliği) mebdeidir. Yine bu mertebe, bu yüksek darece için sabit olmuş olan Lâ misliyye ve Lâ keyfiyye mebdeidir. Bu Hakikat-i Kur'âniyye'yi, diğer sair Kemâlât-ı Zâtiyeler gibi, vus'at dışında bir şeyle isimlendirmek mümkün olmaz. Dolayısıyla Nûr-i sırf da aynı şekilde mutlaklık ve rütbe bakımından bunun gerisindedir. *قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ* "Doğrusu size Allah'tan bir nûr gelmiştir" (Maide, 5/15) âyetiyle Kur'an'ın, "nûr" olarak isimlendirilmesi, inzâl ve tenzîl itibariyledir. Buna âyette geçen *قَدْ جَاءَكُمْ* lafzı delâlet eder. Çünkü geliş (meci), bu tenzilden ibarettir" (Şeyh Tâhâ, vr. 44a-b; ayrıca bkz. el-Kâzânî, 2008, 557).

2.6.3. Hakikat-ı Salât Murakabesi

Bu murakâbede ârif, feyzin Hakikat-ı Salât menşeinden geldiğini tefekkür eder. Bu da aynı şekilde Kamâlû'l-vus'atî'l-lâ-misliyye'dir (benzeri olmayan genişlik kemâli). Hakikat-ı Ka'be de bu Hakikattan bir cüz olduğu gibi Hakikat-ı Kur'an da bundan bir bölümdür. Zira salât (namaz), tüm ibâdet mertebelerinin kemâlâtını barındırır. Burada Kur'an, Hakikat-ı Salât'ın mebdeidir, bir şeyin mebdei, o şeyden önce gelir ve onun üstünde olur, o hâlde Hakikat-ı Kur'an, Hakikat-ı Salât'ın üstünde ve ondan önce gelir, gibi bir söz söylemek doğru olmaz. Zira her iki hakikâtin de kendine göre üstünlük ve öncelikleri vardır. Hakikat-ı Kur'an'ın üstünlüğü, bu bütünü, ki o da Hakikat-ı Salât'tır, bir parçası olmasındandır. Süreten cüz, bütünden önce gelse de bütün, cüze şamil olduğu için, daha üstün ve daha faziletli olur. Şu bilinmelidir ki; dünyadaki namazın rütbesi, âhiretteki rü'yet (Allah'ı görme) makâmı gibidir. Namazın edâsı esnasında hâsıl olan lezzette, nefsin hiçbir nasibi ve payı yoktur. Aksine nefis, bu lezzet anında endişe ve korku içinde olur (Şeyh Tâhâ, vr. 44b).

2.6.4. Mabûdiyet-i Sıfâ Dâiresi

Bu mertebe, Hakikat-ı Salât mertebesi üstünde ve İlâhî Zât'a bağlı "Mabûdiyet-i sıfâ" makâmının zuhûrudur. Bu zuhûr, Hakikat-ı Salât dâiresini murakâbe etme üzerine mürettebtir. Ancak, her ne kadar bu ikisi, lâ misliyye ve lâ keyfiyye kısmına ait olsalar da, vus'at (genişlik) ve imtiyaz burada sınırlıdır. Ve burada seyr-i kademiyye bir nasip yoktur. Çünkü evvel ve âhir tüm kâmil enbiyânın ve evliyâ büyüklerinin kademlerinin sonu, Hakikat-ı Salât'a kadardır ki, o da "ibâdet" ve "ibâd" mertebeleridir. Dolayısıyla (bu mertebede) seyr sona erer ve imkânsızlaşır, ancak istidâd ve basirete bağlı olarak nazar imkânı Allah'tan bir fazilet ve rahmet olarak devam eder. Çünkü onun üstünde Yüce ve Mukaddes olan Hazret-i Zât'ın tenezzüh ve tecerrüd mertebesi vardır. Kademin orada yeri ve mecâli yoktur. Bu makâmda 'Hakikat-ı Kelime-i Lâ ilâhe illallah' (Lâ ilâhe illallah kelimesinin hakikati) tahakkuk eder. Burada ibâdet vu

ulûhiyete mustahak olmayan ilâhlara ibâdet sona erer ve hakîki mabûd ibâdete hakkıyla layık olan Allah'tır ve ondan başka ibâdete layık ilâh yoktur, sözü sabit olur. Âbidiyet ile mabûdiyet arasındaki kâmil ayırım gerektiği gibi zuhûr eder. Âbid mabûd'tan ayrılır. Sâlik, 'Lâ ilâhe illallah' kelimesinin manasının nihayet ehline göre 'Lâ mabûde illallah' (Allah'tan başka hiçbir mabûd yoktur), bidâyet (başlangıç) ehline göre 'Lâ mevcûde velâ vücûde' (Allah'tan başka gerçek anlamda hiçbir mevcud hiçbir vücûd yoktur) ve Vasat (orta) ehline göre 'Lâ Maksûde' (Allah'tan başka hiçbir maksat yoktur) anlamlarında olduğunu anlar. Şu da bilinmelidir ki, burada nazardaki (bakış) yükselme ve gözdeki keskinlik, ibâdetler içerisinde namazla alakalıdır. Çünkü o, nihâyet erbâbına layıktır. Dolayısıyla adeta sair ibâdetler, beş vakit namaz için tamamlayıcı ve onda meydana gelen kusuru tedavi edici mahiyettedirler. Namaz, diğer ibâdetlerin aksine, yeminler gibi kendisini onarıcıdır (Şeyh Tâhâ, vr. 46b). Bunları tamamlayan sâlik, Hakâik-i Enbiyâ'da seyre başlar.

2.7. Yedinci Meretebe: Hakâik-i Enbiyâ Murâkabeleri

Bu hakâikte (hakikatlar) yükselme, öncelikle Peygamberimize'e (s.a.v.) ve Zât'a olan muhabbete, ikinci olarak bazı duâların (salavatların) şekline ve tabiiyete bağlıdır. Yani muhabbete dayalı bir mertebedir. Zât'ını seven Yüce Allah, aynı şekilde sıfatlarını, efâlini ve isimlerini de sever. Dolayısıyla burada üç itibâr meydana gelmektedir. Bunlar: 1. Zât'ın Zât'a muhâbbeti 2. Zât'ın Zât'a mahbûbiyeti 3. Sıfât, efâl ve esmânın Zât'a mahbûbiyeti. Dolayısıyla Yüce Zât mahbûbiyeti kemâlâtının zuhûru, Habîbullah Mustafâ Muhammed'e (s.a.v.), Zât muhibbiyeti kemâlâtının zuhûru, Kelîmullah Mûsâ'ya (a.s.) iken, sıfat, esmâ ve efâl mahbûbiyeti kemâlâtının zuhûru da, Halîlullah İbrâhîm (a.s.) ile diğer enbiyâ ve mürselinedir. Yine ilk itibârda iki itibâr bulunur: Ahmediye itibârı yönüyle "mahbûbiyet-i sırf" itibari, bir de Muhammediye itibârı yönüyle "mahbûbiyet-i mümtezice bi'l-muhibbiyye" itibari. Nitekim bu, dördüncü murâkabe tafsilatlı olarak anlatılacaktır (Şeyh Tâhâ, vr. 47b; ayrıca bkz. el-Kâzânî, 2008, 558).

Bu mertebede de dört derece ve her bir dereceye ait bir murâkabe bulunur. Bunlar Hakikat-ı İbrahimiyye (Hullet), Hakikat-ı Müseviyye, Hakikat-ı Muhammediyye ve Hakikat-ı Ahmediyye Murâkabeleridir.

2.7.1. Hakikat-i İbrahimiyye (Hullet) Murâkabesi

Bu mirkât, "Hullet" (خَلَّة) dostluk) makâmı diye tabir olunan Hakikat-i İbrahimiyye dâiresinde bulunan murâkabe hakkındadır. Bu murâkabe sâlik, Hakikat-i İbrahimiyye'nin (a.s.) menşei olan Zât'ı murâkabe eder. Bu makâmda, mülâhaza ve fehme (anlama) sığmayan bazı hususlar vardır. Burada tüm enbiyâ, Halîl'e tabidirler. Resûlullah'a (s.a.v.), Millet-i İbrahîm'e tabi olmasının emredilmesi bu sebeptir. Öyle ki Yüce Allah ona "Hakka yönelen İbrahim'in dinine uy" (Nahl, 16/123) diye emretmiştir. Yine bu sebeple Nebî (s.a.v.), tüm duâlar içerisinde şu dâa-ı şerîf sığasını ümmetine öğretmiştir: *اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم في العالمين انك حميد مجيد* "Allah'ım! Âlemler içerisinde İbrahim ve onun ailesine mağfiret ettiğin gibi Muhammed ve ailesine de mağfirette bulun. Şüphesiz ki sen, övgüye layık ve yüce olasın." Yine "Allahumme bârik" dâasını Resûlullah'ın okuduğu tarza benzer olarak vârid olan rivâyetiyle öğretmiştir. Bu makâmda sıfat mahbûbiyeti zuhûr eder (Şeyh Tâhâ, vr. 46b-47a; el-Kâzânî, 2008, 558).

Bu makâmda yükselme, namazlarda teşehhüdten sonra okunan malum duâların çoğaltılmasına bağlıdır (el-Kâzânî, 2008, 558).

2.7.2. Hakikat-ı Müseviyye Murâkabesi

Bu murâkabe ârif, Hakikat-i Müseviyye'nin (a.s.) menşei olan Zât'ına muhabbeti olan Zât'ı (ez-Zât'u'l-muhabbe li Zât) murâkabe eder. Bu murâkabe üzerine Kemâl-ı kuvvet (tam kuvvet) ile beraber çok acayip keyfiyetler terettüb eder ve Hakk Teâlâ Zât'ının, Zât'ına muhabbeti tecelli eder. Bu makâmda kendisinde bulunan Zâtî muhabbet kemâliyle beraber, istiğna (muhtaç olmama) şe'ninin zuhûru bulunur. Bu istiğnâ, bir çeşit delil ve kelîm olan Mûsâ'dan gelen istiğna ile anlaşılabilen kelimelerin başlangıç sırrıdır. Nitekim ondan hikaye ile Yüce Allah Kelâmı'nda şöyle buyurmuştur: *إِنَّ هِيَ إِلَّا فِتْنَتِكَ* "Bu, sırf senin bir imtihanındır" (A'raf, 7/155). Yine şu duâ sığası bu makâmda yükselmenin icablarındandır: *اللهم صل على سيدنا محمد وعلى آل سيدنا محمد واصحابه وعلى جميع الأنبياء والمرسلين خصوصا على كليمك موسى* "Allahum! Efendimiz Muhammed'e ve onun âilesine, ashabına, tüm enbiyâyâ ve mürseline özellikle de Kelîmin Mûsâ'ya salât (mağfiret) olsun" (Şeyh Tâhâ, vr. 47a). Bu ve benzeri duâları çoğaltmak manevi yükselişi artırır (el-Kâzânî, 2008, s. 558).

2.7.3. Hakikat-i Hakâik (Hakikat-ı Muhammediyye) Murâkabesi

Bu makâma Hakikatlar hakikati denmesinin sebebi, diğer tüm hakikatlerin (enbîya ve büyük melekler dahil), bu hakikatin zıllı (gölgesi) olmaları sebebiyledir (el-Kâzânî, 2008, 558).

Bu makâmda ârif, Zât'ın Zât'a olan Muhabbeti ve Hakikat-i Muhammediyye'nin menşei olan, Zât'ına olan Mahbûbeti murâkabe eder. Bu merteye, daha önce geçen mertebelerin tamamına câmidir (içine almaktadır). Bu mertebede özel bir vech ve münferid bir yol üzere bulunan bir fenâ ve bekâ hâli bulunur. Öyle ki (bu mertebede bulunan ârif), sanki tâbi ile matbu arasındaki farklılığının kalmadığını vehmeder. Aynı zamanda (ârif), Peygamber (s.a.v) gibi asıldan (feyz) aldığı, ikisinin de aynı kaynaktan içtikleri, hatta onunla ittihad (birlik) ettikleri, dolayısıyla aradaki ayrılığın (gayriyet) kalktığı vehmine kapılır. Bu durumda sâlik, tabi kimdir, matbu nerededir ve tabiiyet kimedir, bilmez. Ancak şu var ki ârif, kendisini Nebîsinin (s.a.v.) vârisi ve ona tabi (onu sayasinde feyz alan) olarak görür. Bu makâmda yükselmek için, mahlûkâtın Efendisi'ne (s.a.v.) çokça salâtu selâm getirmek gerekir (Şeyh Tâhâ, vr. 48a-b).

2.7.4. Hakikat-ı Ahmediyye Murâkabesi

Bu makâmda ârif, mahbûbeti Zât'ına olan ve aynı zamanda Hakikat-ı Ahmediyye'nin de menşei olan Zât 'ı tefekkür eder. Burada Zât-ı Mahbûb'un zuhûratından ibâret olan Mahbûbiyet-i Zâtiyye, inkişaf eder ve bu makâmda acayip keyfiyetlerin husûlu ve garib nûrların ışıldamasıyla yüce nisbetlerin zuhûru söz konusudur (Şeyh Tâhâ, vr. 50a).

Bu murâkabeleri de gerçekleştiren sâlik, artık son merteye olan nihayet dâiresi murâkabelerine başlar.

2.8. Sekizinci Merteye: Nihayet Dâiresi Murâkabeleri

Bu mertebede (Nihayet dâiresinde) Hubb-i Sırf ve Lâ Taayyun (Hazret-i İtlâk) olmak üzere iki murâkabe bulunur.

2.8.1. Hubb-i Sırf Murâkabesi

Bu murâkabede sâlik, " Hubb-i Sırf" menşei olan Zât'ı tefekkür eder. Hubb-i Sırf, Hazreti Zat'ta meydana gelen ilk zuhûrattır ve ince zuhûrlar menşei ve mahlûkâtın icadının başlangıcıdır. Yüce Allah, **كنت اعرف فخلقت الخلق لأعرف كنزا مخفيا فأحببت ان اعرف فخلقت الخلق لأعرف** "Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim mahlûkatı yarattım ki bilineyim" (el-Aclûnî, ts., II, 67) kudsi hadîsiyle buna işaret etmiştir. Müceddidilere göre asıl Hakikat-i Muhammediyye ve Taayyun-i evvel işte budur. Daha önce bu isimle isimlendirilen ise bu hakikatin zıllı (gölgesi) idi ve o da aslında Taayyun-i Vücûdî, Taayyun-i sâni ve Hakikat-i Haliliyye'dir. Müceddidiyye dışında kalan sûfilerin "Vahdet" ve "Hakikat-ı Muhammediyye" olarak tabir ettikleri icmâlî ilim, Müceddidilere göre Zât-ı Baht ve Lâ Taayyun-i Sırf olan Hakikat-ı Vücûdiyye'nin zıllıdır. Şayet bu Hakikat-ı Hubbîye olmasaydı, varlıktan eser olmazdı ve âlem yoklukta sabit kalmaya devam ederdi. Dolayısıyla Yüce Allah'ın, Resûllerin hatemi olan Resûlullah'ın (s.a.v.) şanı hakkında buyurduğu: **لولاك لولاك لما خلفت الأفلاك** "Sen olmasaydın! Şayet sen olmasaydın ben felekleri yaratmazdım" (el-Elbânî, ts. .I, 116; el-Kârî, ts. I, 150) sırrı burada yatmaktadır (Şeyh Tâhâ, vr. 51b).

Kısaca İbn Arabî'nin Hakikat-ı Muhammediyye dediği merteye, İmâm Rabbânî ve Müceddidilere göre Hubb-i Sırf makâmının gölgesidir ve asıl Hakikat-ı Muhammediyye ise (Hubb-i Sırf) makâmdır. Daha önce sözü edilen ise bunun gölgesidir (Tosun, 2016, 76).

Müellifimize göre bu taayyundan daha yukarı yükselme câiz değildir. Çünkü o, mümkünât taayyunlarının nihayetidir. Bunun üstünde "Lâ Taayyun" mertebesi hariç, başka bir merteye bulunmaz. Ona da kavuşmak, yetişmek muhal olduğu gibi ona ulaşmak da mümkün değildir. Ona keyfiyetsiz olarak vâsıl olmakla ilgili söylenen sözler, mücerred sözden öteye gitmez. Bununla ilgili söylenen sözler, hayal ve rüyadan ibarettir. Ona göre bu mertebeden sonraki seyr, nazaridir (Şeyh Tâhâ, vr. 52a-53a).

2.8.2. Lâ Taayyun ve Hazret-i İtlâk Murâkabesi

Bu makâmda ârif, tüm taayyunlardan münezzeh olan harici vücûdla mevcûd olan Zât'ı tefekkür eder. Bu makâmda seyr-i kademinin mecâli (hareket alanı) yoktur. Ancak nazarî (seyr) için müjdelenme vardır. Bununla beraber nazarîde (seyrde), Yüce ve Mukaddes Zât'a varan bir hayret ve şaşkınlık söz konusudur. Bu, seyrin nihyeti ve kemâlidir (Şeyh Tâhâ, vr. 53a).

Bu anlatılan murâkabelerin tamamı sâlikin urucu esnasında gerçekleşmektedir. Sâlik sözü edilen murâkabeleri aşır seyr mertebelerini tamamlayınca ikinci seyr olan nüzûl başlar. Böylece menzilleri katedip, hakikatinin zirvesine ulaşmış olan ârif, irşâd ve hidâyeti ile âlemi nûrlandırmak maksadıyla rucû ile şereflendiği zaman, gayb misbahı olan kalb mişkati (kandil) içerisine kıdem nûrlarından bir ışık huzmesi

yerleştirilir ve böylece o, vücûb mertebesinde elde edilen bu nûrla bekâ bulur. Dolayısıyla ârif, tümüyle bu nûrdan oluşur, keyfiyet ve kemmiyetiyle ilâhî boyayla boyanmış olur. Böylece ârif, himmetiyle tâlibleri bu boyayla boyar. O, dünyevi alakalarla ve beşeri arızlarla kayıtlı olduğu müddetçe de nûrani misbahına yerleştirilmiş olan bu şua (nûr) sayesinde (her şeyden) râzı olur ve bu unsûri neş'e içerisinde küllide bulunan cüz ile yetinir. Ârifin nuzûlu son bulup vusûl zamanı yaklaşıp cismaniyeti ile dostluktan yüz çevrerek gizli aşîkar hâllerinde "Yüce dostu isterim" diye nidada bulunmaya başladığı vakit, tamamıyla Yüce Allah'a ve rahmetine yönelmiş, cüzi müşâhede darlığından kurtularak küllî şuhûd meydanında yürümeye başlamış demektir. Böylece arzu ve temennisinin nihayetine ulaşmayı elde etmiş olur (Şeyh Tâhâ, vr. 53a-b).

Kısaca müellifimize gör; Müceddidîyye'de salikin seyr u sülûkunu tamamlayıp kemâle ermesi, sekiz mertebeden oluşan yirmi beş murâkabeyle gerçekleştirilmesine bağlıdır.

Sonuç

Murâkabe, Nakşibendilik ve onun devamı olan Müceddidîlik'te önemli yere sahiptir. Nakşibendiyye Tarikatında belirlenmiş belli başlı zikirlerden sonra sâlikin, murâkabe makâmına geçtiği ifade edilir. Dolayısıyla ism-i zât ve nefiy isbât zikirlerinden sonra belli âyet ve kavramların derinlemesine tefekküründen ibaret olan murâkabeler devresine geçilir. Bu da feyzin Allah'ın Zât'ından sâikin letâifine gelişini beklemektir.

Tasavvufta temel anlamda iki seyr vardır. Bunlardan ilkinde uruc (manevi yükselme) diğerine ise nüzûl (urûcdan sonra iniş) denir. Seyr u sülûka başlayan sâlik, bir takım riyâzet ve zikirlerle manevi uruca başlar. Bu urucun da kendi içerisinde bir takım mertebe ve makâmları vardır. Seyr mertebeleri de denilen bu makâmların sayısı farklılık arz etse de Müceddidîyede genel anlamda on yedi olarak kabul edilmiştir. Buna göre imkân dâiresinde başlayan seyr, Mabûdiyet-i Sırf dâiresinde son bulur. Tabiki bu mertebelere bağlı olarak yapılan ayrıca bir de murâkabe bulunur. Müceddidîyye öncesi Nakşibendilikte murâkabe olmakla beraber böyle sistematik olarak belirli yerlerde belirli mertebelere bağlı bir murâkabe şekli yoktur. Aslında Müceddidîyye'nin kurucusu olan İmâm Rabbânî de böyle sistematik bir murâkabe şeklinden bahsetmemiştir. Murâkabeleri bu şekilde sistematik hale getiren ilk sūfinin Mazhar Cân-ı Cânân olduğu tahmin edilmektedir.

İmâm Rabbânî'den sonra Mazhar Cân-ı Cânân tarafından sistematize edilerek geliştirilen bu sistemin, daha sonra gelen Müceddidî şeyhler tarafından devam ettirildiği anlaşılmaktadır. Bu sistemi geliştirip kitaplarında anlatanlardan birisi de Osmanlı'nın son dönemlerinde Kuzey Irak'ta yetişmiş ve 1918 yılında vefât etmiş olan Şeyh Tâhâ İmâdî olmuştur. Âlim ve mutasavvıf bir şahsiyet olan Nakşibendi şeyhlerinden Şeyh Tâhâ, birçok eser yazmış ancak bunlardan elimizde bulunan *Minhâc* adlı eseri dışında günümüze ulaşan olmamıştır. *Minhâc* adlı eser, yazma olup, tek nüshası bizde bulunmaktadır. Bu eserde müellif, tasavvufun farklı birçok konusunu anlatmakla birlikte eserin önemli bir kısmını murâkabeler konusuna ayırmıştır. O da murâkabeleri sistematik bir şekilde ve seyr mertebeleriyle birlikte anlatmaktadır. Ona göre temelde sekiz mertebe ve bu mertebelerin altında yirmi beş makâm vardır. Bu makâmlardan her birisine ait bir murâkabe bulunmaktadır.

Müellifimize göre kısaca şu mertebe ve murâkabeler bulunmaktadır: 1. İmkân Mertebesi: Burada letâif murâkabesi vardır. Bu da kendi içinde Kalb, rûh, sır, hafî ve ahfâ murâkabeleri olmak üzere beş derece ayrılır ve her bir derecenin ayrı bir murâkabesi vardır.

2. Velâyet-i Suğrâ Mertebesi: Burada da "Ahadiyet ve Maiyet" murâkabeleri olmak üzere iki murâkabe vardır.

3. Velâyet-i Kübrâ Mertebesi: Burada da "Akrabiye ve yerleri farklı olan üç muhabbet" murâkabeleri olmak üzere dört derece ve bunlara ait dört murâkabe vardır.

4. Velâyet-i Ulyâ: Burada tek bir murâkabe bulunur.

5. Kemâlât-ı Nübuvvet Mertebesi: Burada da "Nübuvvet, Risâlet ve Ulu'l-azm" murâkabeleri olmak üzere üç murâkabe bulunur.

6. Hakâik-i İlâhiyye Mertebesi: Burada da "Hakikat-ı Ka'be, hakikat-ı Kur'ân-ı Mecîd, Hakikat-ı Salât ve Ma'bûdiyet-i Sırf" olmak üzere dört murâkabe vardır.

7. Hakâik-i Enbiyâ Mertebesi: Burada Hakikat-ı İbrâhimîyye, Hakikat-ı Müseviyye, Hakikat-ı Hakâik (Muhammediyye) ve Hakikat-ı Ahmediyye olmak üzere dört hakikat murâkabesi bulunur.

8. Nihayet Mertebesi: Burada da "Hubb-i Sırf ve Lâ Taayyun (hazret-i İtlâk)" murâkabeleri olmak üzere iki murâkabe bulunur.

Müellifimize göre böylece mertebeleri katedip urucunu tamamlayan sâlik ardından irşâd görevi için nüzûla başlar.

KAYNAKÇA

- el-Aclûnî, İsmâil b. Muhammed (ts.). *Keşfu'l-hafâ*. Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- el-Abbâsî, Mahfûz (1388/1969). *İmâretu Bahdînân: el-Abbâsiyye*. Mûsul: Matbaatu'l-Cumhuriyye.
- el-Azâvî, Abbâs (1998). *el-İmâdiyye*. Tahk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefi-Abdulkerîm Findî. Havlir: Matbaatu Vezareti's-Sekâfiyye.
- Bâdî, İsmâil (2012). *Şeyh Yûnus el-Kurdî*. Duhûk: İttihâdu Udebâi'l-Kürd.
- Elbânî, Muhammed (ts.). *et-Tevevul*. Beyrût: el-Mektebetu'l-İslâmî.
- İbn Hanbel, Ahmed (ts.). *Müsned*. Kahire: Müessesetu Kurtuba.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Muhammed b. Mukrim (ts.). *Lisânu'l-Arab*. Beyrût: Dâru Sâdır.
- İdiz, Ferzende (2017). Şeyh Bahâuddîn Tâhâ el-İmâdî ve Minhâc adlı Eseri. *Akademi Dergisi*, S: 3. s. 14-42.
- El-İmâdî, Şeyh Bahâuddîn Tâhâ (Yzm). *Minhâcu makâsidi'l-ibrâr ve mi'râcu mevâridi'l-ahyâr*. (Nüşhâsının kopyası bizde mevcuttur).
- İmam Rabbânî (1392/1972). *Mektûbât*. Yyy: Karaçi.
- el-Kârî, Alî (ts.). *el-Masnû fî ma'rifeti'l-hadîsi'l-mevzû*. Mektebetu Matbûâti'l-İslâmiyye.
- el-Kâzânî, Muhammed Murâd b. Abdullah (2008). *Nefâisu's-sânihat fî tezyîli'l-bâkiyati's-sâlihât (Reşâhât Zeyli)*. tahk. Âsım İbrâhîm el-Keyâlî. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Kehya, İrfan (2018). *Nakşibendîlikte Murâkabe ve İhsan*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuşeyrî, Abdülkerîm (1416/1995). *er-Risâle*. Beyrût: Dârü'l-Hayr.
- Molla Abdullah (1436/2015). *Hayâtü'l-emcâd mine'l-ulemâi'l-ekrâd*. Dâru İbn Hazm.
- es-Selefi, Hamdî Abdulmecîd-ed-Dûsk, Tahsin İbrâhîm (1429/2008). *İkdü'l-cümân fî tarâcîmi'l-ulemâi ve'l-üdebâi'l-Kürd ve'l-mensûbîne ilâ müdüün ve Kurâ Kürdistân*. Mektebetü'l-Asâle ve't-Türâs.
- Tosun, Necdet (2006). *Nakşibendiyye*. İstanbul: DİA.
- Tosun, Necdet (2016). *İmâm-ı Rabbânî*. İstanbul: İnsan Yay.
- Uludağ, Süleyman (2006). *Murâkabe*. İstanbul: DİA.